

Març 2009

Futures línies de recerca sobre dinàmiques globals i locals a les ciutats des d'una perspectiva de gènere

El document que presentem a continuació és el resultat del seminari 'Dinàmiques locals i globals amb perspectiva de gènere a les ciutats: el cas de Barcelona' que es va celebrar a Barcelona els dies 29 i el 30 de gener de 2009. El seminari va ser organitzat per SURT. Fundació de dones. Fundació privada en el marc del projecte *Social Polis, Social Platform on Cities and Social Cohesion*, que forma part del Setè Programa marc de la Comissió Europea.

Amb el seminari es va crear un espai per identificar les prioritats de recerca en relació als efectes de la globalització econòmica, i tots canvis que aquesta està implicant, per debatre els efectes que té sobre la vida de les dones i les seves oportunitats i condicions laborals, així com l'impacte d'aquestes transformacions en els processos de fragmentació urbana i cohesió social. El seminari va abordar el fenomen de la feminització de les migracions internacionals a nivell local i el seu impacte dins el context urbà, posant especial atenció a dos àmbits laborals als quals les dones migrades sovint es veuen abocades: el treball sexual i el treball domèstic i de cura.

El seminari tenia dos objectius:

- Identificar i descriure les mancances més significatives en relació a la recerca sobre migracions femenines i la situació de les dones migrades en el treball sexual, i el treball domèstic i de cura.
- Promoure la sensibilització dins la comunitat científica i la classe política a nivell local i europeu sobre les necessitats identificades.

El seminari va comptar amb 21 professionals de l'àmbit acadèmic i institucional, així com membres d'organitzacions de la societat civil. Els i les participants provenien de disciplines i àmbits de treball diferents, fet que va implicar que el seminari tingués un caràcter interdisciplinari.

La interdisciplinarietat va enriquir el debat i, en darrera instància, els resultats obtinguts. La majoria de participants provenien d'organitzacions de l'àrea de Barcelona, però també hi va haver participació d'Itàlia.

El seminari es va estructurar en tres taules rodones: a) la feminització de les migracions internacionals i el seu impacte al context urbà, b) la situació de les dones migrades en relació al treball sexual i, c) la situació de les dones migrades en relació al treball domèstic i de cura. Cada taula rodona va incloure dues breus introduccions al tema a càrrec d'una ponent de l'àmbit acadèmic i una altra del no acadèmic, i a continuació un ric debat entre els i les participants.

Uns dies abans de la realització del seminari, totes les persones participants van rebre un document de reflexió que recollia algunes idees interessants en relació a la temàtica. Aquest document tenia com a màxim objectiu facilitar un punt de partida comú per a la discussió i el debat. Aquest document plantejava els següents temes:

- És important comprendre i analitzar la relació entre les dinàmiques locals i globals, i el seu impacte a les vides de les dones migrades.
- És necessari tenir en compte que fins ara la major part de la recerca sobre globalització i migracions s'ha basat en models masculins i que ambdós fenòmens s'han entès com a dinàmiques neutres en relació al gènere. Cal, per tant, introduir una perspectiva feminista que visibilitzi el paper de les dones en aquests fenòmens i que ajudi a comprendre com es construeixen els rols de gènere a través de les dinàmiques globals i els processos migratoris.
- Cal tenir consciència de l'emergència de noves formes de supervivència i noves pràctiques econòmiques associades a la realitat global i migratòria i que tenen una forta identitat femenina. Podem parlar d'una feminització i racialització de la supervivència.
- La migració és un fenomen complex, fruit de múltiples combinacions i interconnexions de factors econòmics i socials. Quins són aquests factors? Com podem fer-ne una anàlisi feminista?
- La importància de les ciutats globals com a espais estratègics on les dones migrades són agents actius de l'economia global.

- En el context de la globalització, les ciutats globals experimenten processos de reestructuració econòmica que condueixen a una polarització socioeconòmica: d'una banda, l'augment de la demanda de mà d'obra no qualificada i amb salaris baixos, conjuntament amb l'increment de la segregació del mercat de treball. De l'altra, la concentració de la riquesa i el poder dins d'aquestes ciutats globals. En relació a la primera part del binomi, quan s'han analitzat les dinàmiques econòmiques de les ciutats no s'ha tingut en compte ni l'economia informal, ni els circuits alternatius de supervivència. Com a conseqüència, el resultat ha estat una anàlisi parcial que ignora la contribució de les dones (migrants) a l'economia global.
- Assistim a un procés d'informalització. És a dir, es porten a terme serveis específics a un cost més baix de l'establert. La informalització implica una desvalorització (tant econòmica com social) de les tasques portades a terme. Les dones migrades són les màximes protagonistes d'aquesta informalització, fet que les porta a situacions d'exclusió social i pobresa.
- A les ciutats globals existeixen circuits alternatius de supervivència. Aquests circuits no són desviacions de la globalització, sinó parts estructurals del mateix sistema global. Per tant, cal estudiar-los com a tals, tenint en compte que aquests circuits alternatius estan ocupats fonamentalment per dones migrades.
- L'augment de la demanda del treball de cura i domèstic, realitzat, en la majoria de casos, per dones migrades, reflecteix l'elevada participació de les dones autòctones al mercat de treball, però, al mateix temps, és un indicador clar de que no hi ha una transferència de les tasques domèstiques i de cura als homes. Veiem doncs com, en l'era global, les estructures patriarcals no desapareixen, sinó que es reproduïxen i mantenen.
- Finalment, és important plantejar que, com a conseqüència del procés de migració, la jerarquia de gènere i els rols de gènere poden modificar-se. Les dones migrades tenen accés al mercat de treball (ja sigui formal o informal) i reben uns ingressos regulars que poden dur-les a una major independència econòmica i una major participació a l'esfera pública.

La majoria d'aquests punts van ser abordats durant el seminari, durant el qual també es van fer aportacions en relació a altres qüestions igualment interessants. Un dels temes de debat va ser, per exemple, plantejar l'estudi de la migració com a procés i no com a element estàtic, tenint en compte les diferents etapes per les quals passen les dones migrades durant el seu procés migratori i d'integració a les societats d'acollida.

Els resultats del seminari són recomanacions sobre temes específics que s'haurien d'incloure a l'agenda europea de recerca en relació a la feminització de les migracions, les dones migrants en el treball sexual i les dones migrant en el treball domèstic i de cura. L'objectiu d'aquest document és descriure aquestes recomanacions i vincular-les amb el document de la *Focused Research Agenda*¹ i amb les següents àrees temàtiques:

- **Mercat laboral urbà i desenvolupament econòmic:** Els mercats laborals de les ciutats europees estan segmentats no només en base dels sistemes de producció nacional i regional i per les dinàmiques dels sectors econòmics, sinó també per particularitats individuals, produint d'aquesta manera una forta diferenciació interna que provoca la seva polarització. Els mercats laborals reben, a més, un flux migratori divers però de forma continuada. Aquestes característiques i dinàmiques només poden ser enteses en el context de la regulació estatal i no estatal, de la reconciliació de la vida laboral i la vida privada i de la divisió internacional del treball. L'existència de desigualtats en zones urbanes ha comportat la generació de conflictes socials. Tot i així, les ciutats europees són també espais creatius per a la experimentació, on iniciatives de base poden generar noves formes d'inclusió i cohesió social.
- **La cohesió social i la ciutat com a tot:** L'increment dels fluxos de mobilitat de les persones, la informació i els béns comporta un creixement de la diversitat de persones que interactuen i col·laboren arreu del món. Com a resultat, la diversitat està al centre dels debats públics i polítics. A més, individus i grups socials situats en múltiples contextos, s'identifiquen amb països, ciutats, barris o comunitats, amb una determinada classe social, subcultura, ètnia, religió, gènere, etc. Aquest fet s'accentua a les ciutats, on la diversitat es viu en la proximitat. Es requereixen respostes a través de polítiques públiques en relació a temes com la immigració, els mercats laborals, la ciutadania i especialment la cohesió social.

¹ www.socialpolis.eu

- **La diversitat i la identitat** s'entenen com a conseqüència de l'augment dels fluxos de persones, informació i béns, que ha dut a l'augment de la diversitat de persones que interactuen i col·laboren a tot el món. Com veurem a les recomanacions de recerca, es proposa dur a terme estudis transnacionals per tal d'analitzar i comprendre aquestes dinàmiques i relacions transnacionals.

Recomanacions per futures línies de recerca sobre les dinàmiques globals i locals a les ciutats des d'una perspectiva de gènere
--

El text següent conté recomanacions importants fruit del debat i de la discussió del seminari. Les propostes de recerca s'organitzen entorn al les tres taules rodones: a) la feminització de les migracions en el context de la globalització econòmica, b) la situació de les dones migrades en relació al treball sexual i, c) la situació de les dones migrades en relació al treball domèstic i de cura. Per cadascun dels temes es van fer propostes de recerca específiques, però podem destacar dos elements comuns a les tres taules rodones del seminari:

- **Interseccionalitat:** Tota recerca ha de basar-se en una anàlisi interseccional que tingui en compte la diversitat de factors que condicionen la cohesió social urbana i la situació de les dones migrades. És fonamental analitzar la realitat tenint en compte que el gènere no es pot entendre com a factor aïllat, sinó com a categoria interrelacional en connexió amb d'altres categories com l'origen ètnic, la classe i l'edat. Tota recerca hauria de tenir en compte l'heterogeneïtat i la diversitat entre les dones.
- **Interdisciplinarietat:** Tota recerca hauria d'incloure un equip interdisciplinari i adoptar una perspectiva interdisciplinària, ja que les qüestions de cohesió social afecten a tota la societat. Per tant, és necessari analitzar la cohesió social, la feminització de les migracions, la globalització i la situació en el mercat de treball des d'una perspectiva global i multidisciplinària.

1. La feminització de les migracions en el context de la globalització econòmica

La feminització de la migració no és un fenomen nou. Les dones han migrat des de fa molt de temps. Actualment, les dones constitueixen la meitat de la població que inicia un procés migratori. El problema ha estat que els fluxos de dones migrades han estat ignorats i, per tant, no s'han analitzat. Les dones tenen un paper cada cop més destacat al procés de migració i són agents fonamentals en l'economia global. El treball reproductiu s'ha internacionalitzat i en aquest sentit hi ha hagut un augment de la demanda de mà d'obra, que ha estat coberta majoritàriament per dones migrades. Les seves oportunitats i condicions laborals han de ser analitzades i enteses en el context de la globalització i les migracions internacionals.

A partir de la discussió d'aquestes qüestions, es suggereixen les següents línies de recerca:

- 1.1 La construcció social de la categoria 'migrant' com a part de l'imaginari urbà. La migració és construïda per la persona que migra, però també per les societats d'origen i de rebuda, i per les polítiques migratòries (o la seva absència). Quines conseqüències té aquesta construcció? Com perpetua estructures com el sistema patriarcal? Com aquesta construcció condueix a l'exclusió social i la fragmentació urbana?
- 1.2 El racisme i la xenofòbia com a obstacles per a la cohesió social.
- 1.3 La reconceptualització del concepte 'migració': les seves causes, les seves conseqüències i les diferents formes d'entendre i analitzar el fenomen. Existeix la necessitat d'entendre i estudiar la migració com un fenomen estructural i des d'una perspectiva holística, integral i de gènere.
- 1.4 L'absència dels drets humans en la base de les polítiques migratòries i les seves conseqüències en les vides de les persones migrants, com per exemple la creació de noves estratègies d'exclusió basades en el control de les fronteres.
- 1.5 Les famílies transnacionals i el seu impacte sobre les mares migrades, posant especial atenció especial a les situacions de monomaternitat.

- 1.6 La migració femenina com a estratègia associada a la internacionalització del treball domèstic i de cura. L'augment de la demanda de mà d'obra per a treballar en aquest sector (ocupat essencialment per dones migrants). Existeix la necessitat d'estudiar els vincles existents entre les dinàmiques globals i locals.
- 1.7 Estudi de les trajectòries personals i professionals de les dones migrades per tal de fer una anàlisi integral i holística del projecte migratori.
- 1.8 La participació de les dones migrades als mercats de treball urbans: Quines són les seves oportunitats i condicions laborals? Com estan segregats els mercats de treball urbans? I com afecta aquesta segregació a les oportunitats i condicions laborals de les dones migrades?
- 1.9 Deguda la dificultat que tenen les dones migrades per conciliar la seva pròpia vida laboral, personal i familiar, es creen xarxes socials dins l'entorn urbà. Com promouen i garanteixen aquestes xarxes la cohesió social?
- 1.10 La creació de xarxes transnacionals entre la societat d'origen i la receptora: com funcionen aquestes xarxes? Cal introduir una perspectiva de gènere a la qüestió de les remeses: la circulació de diners, idees i recursos amb potencial per la transformació de les identitats, llars i famílies, així com els rols de gènere.
- 1.11 Com que les dones migrades que poden treballar fora de la llar tenen accés a un salari mensual i, per tant, a certa independència econòmica, es podria produir una reformulació/transformació dels rols i jerarquia de gènere. La participació de les dones migrades al mercat de treball com a forma d'empoderament de les dones i foment de la seva participació a l'esfera pública.
- 1.12 L'economia global no té en compte l'economia informal ni els circuits alternatius de producció, ocupats fonamentalment per dones migrades. Per tant, l'aportació de les dones migrants no és ni visible, ni valorada. Com contribueixen les dones migrades a l'economia global? Existeix la necessitat de dedicar especial atenció als circuits alternatius de l'economia informal, tenint en compte que no són efectes col·laterals del sistema, sinó parts estructurals del mateix.

1.13 El rol dels països d'origen. Els països d'origen són una part fonamental de l'anàlisi del fenomen migratori.

1.14 Fomentar el discurs positiu sobre les dones migrades a partir de la visibilització de les seves contribucions socials, culturals i econòmiques.

2. Les dones migrades i el treball sexual

Com ja s'ha avançat anteriorment, el treball sexual és un dels àmbits de treball en el qual es veuen abocades les dones migrades. Per tant, és important entendre les dinàmiques en aquest àmbit i analitzar la situació de les dones migrades en aquest sector. En general, les dones migrades pateixen discriminació múltiple i estan exposades a l'exclusió social. Treballen en condicions laborals precàries i inestables, cobrant salaris molt baixos i ocupant feines poc qualificades. En el cas de les dones migrades que es dediquen al treball sexual, totes aquestes situacions empitjoren i les conseqüències són molt més greus. L'estigma de la prostitució és un dels factors més importants d'exclusió social i, en connexió amb altres eixos de discriminació, com ara el gènere, l'origen ètnic i l'estatut legal, es creen fortes dinàmica de segregació i exclusió social.

A partir de la discussió d'aquestes qüestions, es suggereixen les següents línies de recerca:

2.1 Necessitat d'estudiar les trajectòries laborals i personals de les dones migrades en l'àmbit del treball sexual.

2.2 Estudi comparatiu de diversos estats membres de la Unió Europea sobre la situació de les dones migrades en l'àmbit de la prostitució. Necessitat d'analitzar l'elevat nivell de vulnerabilitat en que es troben les dones migrant en aquest àmbit i l'efecte que té sobre les seves vides la interseccionalitat de diversos factors de discriminació i exclusió. Cal treballar per trobar noves vies de superació de l'estigmatització.

2.3 Estudi comparatiu de diversos estats membres de la Unió Europea sobre la legislació en matèria de prostitució i el seu impacte sobre els drets i les condicions de les dones (migrades) en l'àmbit del treball sexual. Analitzar la situació de cada estat, la realitat de les

dones (migrades) treballadores sexuals i les disposicions legals en relació als seus drets i les mesures de protecció.

2.4 Anàlisi comparativa de diversos estats membres de la Unió Europea sobre les diverses ordenances municipals dissenyades i implementades per l'abordatge de la prostitució. Com aborden diferents ciutats la qüestió de la prostitució? Quines conseqüències tenen les diferents normatives sobre els drets i les condicions laborals de les treballadores sexuals?

2.5 Anàlisi comparativa de diversos estats membres de la Unió Europea sobre els diferents models de regulació dels espais públics i les seves conseqüències en la pràctica de la prostitució. Quins efectes tenen aquestes normatives en la cohesió social urbana?

2.6 Dins el context urbà, analitzar la prostitució com a conflicte de convivència: com efecte aquest conflicte a la cohesió social urbana? Quines solucions es proposen a diversos estats membres de la Unió Europea? Anàlisi de les iniciatives de resolució de conflictes mitjançant el diàleg i la mediació amb la societat civil: estratègies creatives per abordar i reconduir els conflictes.

2.7 La violència que pateixen les dones (migrades) que treballen en l'àmbit de la prostitució com un altre factor de vulnerabilitat i exclusió.

2.8 En relació amb el tràfic de dones per l'explotació sexual, seria interessant analitzar l'eficàcia dels mecanismes existents als diversos estats membres de la Unió Europea per protegir les dones víctimes de tràfic per l'explotació sexual. En aquest sentit, per exemple, quin és el paper de la Convenció del Consell d'Europa sobre l'acció contra el tràfic de persones (Varsòvia, 2005)? Com s'ha transposat als diferents estats membres de la Unió Europea?

3. Dones migrades i treball domèstic i de cura

Com ja s'ha indicat anteriorment, el treball domèstic i de cura és un dels àmbits al qual les dones migrades es veuen sovint abocades. Per això, és important entendre quines dinàmiques operen en aquest àmbit i analitzar quina és la situació de les dones migrades en aquesta àrea. La internacionalització del treball de cura i domèstic, la major participació de les dones al mercat laboral, la falta de co-responsabilitat de les tasques de cura i domèstiques entre dones i homes, i la no intervenció de l'estat del benestar, són algunes de les causes de l'augment de la demanda del treball domèstic i de cura. En la majoria de casos, el treball de cura i domèstic forma part de l'economia informal i, per tant, és invisible i no es té en compte, com a factor indispensable, quan s'analitza l'economia global. Les cadenes globals de cura reproduïxen i mantenen les desigualtats de gènere i el sistema patriarcal.

A partir de la discussió d'aquestes qüestions, es suggereixen les següents línies de recerca:

- 3.1 Necessitat d'estudiar les trajectòries laborals i personals de les dones migrades en l'àmbit del treball domèstic i de cura.
- 3.2 La internacionalització del treball domèstic i de cura, i la creació de les cadenes globals de cura. Quines són les causes i conseqüències? Quina influència tenen sobre la migració femenina?
- 3.3 La situació de les dones migrades en relació amb el treball domèstic i de cura hauria d'analitzar-se a partir dels següents factors:
 - a. Doble presència: esferes privada i pública.
 - b. Doble absència: les dones són invisibles tant a la societat de rebuda com a la d'origen.
 - c. Presència múltiple en diverses dimensions: transnacional, pròpia família, famílies amb les quals treballen, etc.
- 3.4 Anàlisi comparativa de diversos estats membres de la Unió Europea sobre les característiques específiques de les condicions laborals de les dones migrades en el treball

domèstic i de cura, com ara aïllament, estigmatització, no reconeixement del valor del treball, feina mal pagada, etc., i les seves conseqüències sobre les vides de les dones migrades i la cohesió social.

- 3.5 En el context de la societat receptora, l'augment de la participació de les dones en el mercat de treball formal no ha suposat que es comparteixin les tasques de cura i domèstiques entre dones i homes. La realitat és que aquestes tasques s'han transferit a dones migrades mitjançant la mercantilització d'aquest treball. Per tant, hi ha una transferència de tasques sense transformar els rols i les jerarquies de gènere. Quines conseqüències té aquesta mercantilització? Quin és (o hauria de ser) el paper de l'estat del benestar? Com afecta a l'assoliment de la igualtat de gènere?
- 3.6 Estudiar l'augment de la demanda del treball domèstic i de cura en relació als canvis demogràfics.
- 3.7 La invisibilitat i infravaloració del treball domèstic i de cura. Quines conseqüències té per les dones migrades que treballen en aquest àmbit?
- 3.8 Recentment, hi ha hagut un augment de la professionalització i la formalització de les relacions laborals en l'àmbit del treball domèstic i de cura a través de la seva mercantilització. Quines són les causes i les conseqüències d'aquests processos? Què canvia? Quines són les dinàmiques i patrons que es mantenen?
- 3.9 La mercantilització del treball domèstic i de cura, entesa com a resposta privada a una qüestió pública, a causa de la falta d'intervenció de l'estat del benestar. Anàlisi comparativa de les respostes donades per diferents estats membres de la Unió Europea.
- 3.10 Mecanismes de quantificació del treball domèstic i de cura (economia informal) i el seu impacte a l'economia global.
- 3.11 Tenint en compte les característiques específiques del treball domèstic i de cura, les societats de rebuda s'enfronten a noves formes de convivència: llars transnacionals i transculturals. Quines conseqüències tenen aquestes noves llars en termes de cohesió social?

3.12 Anàlisi de les polítiques socials de conciliació a diversos estats membres de la Unió Europea: Com es reproduïxen les estructures patriarcals? Quin és el paper de les dones migrades? Com afecten aquestes polítiques a la cohesió social? Com gestionen les dones migrades la conciliació personal i laboral a les seves vides?

3.13 Absència d'estudis sobre dones migrades en situació irregular. En quina situació es troben? Com afronten la discriminació i l'explotació?

Observacions finals i conclusions

El seminari "Dinàmiques locals i globals amb perspectiva de gènere a les ciutats: el cas de Barcelona" va tenir com a objectiu ressaltar les necessitats de recerca en relació a la feminització de la migració en el context de la globalització econòmica. Com ja s'ha indicat, els i les 21 participants del seminari van iniciar un debat molt enriquidor després de cada ponència. Els resultats d'aquest debat són les recomanacions de recerca proposades.

Com s'ha assenyalat a l'inici, fins ara la recerca sobre qüestions relacionades amb els processos migratoris i la globalització s'ha basat en un model masculí. Cal, per tant, modificar aquesta tendència. D'una banda, és necessari introduir la perspectiva de gènere a tots els estudis de recerca. De l'altra, cal analitzar tots aquelles aspectes que caracteritzen els processos migratoris, les oportunitats laborals i les condicions de treball de les dones migrades. Ni la globalització ni els processos migratoris són fenòmens neutres en relació al gènere i, per tant, cal analitzar-los des d'una perspectiva feminista. D'aquesta manera, aconseguirem disposar d'un coneixement global i holístic de la realitat, útil per entendre les dinàmiques globals i locals, i la seva relació amb la fragmentació social urbana i la cohesió social urbana.